

Graham Greenes underverk

NÄRA NOG bok för bok har den katolska tendensen blivit mera framträdande hos Graham Greene. Ett avgörande steg i den riktningen betecknar "Makten och härligheten" (1940), skildringen av en präst som trots vällyst och en viss tarvlighet är ett stycke helgon. "Hjärtpunkten" (1948) kan sägas gå ännu längre; här är den religiösa problematiken förkroppsligad i huvudpersonen Scobie. Kulmen hittills nås i den senaste romanen, "Slutet på historien" (1951). För första gången griper Greene här till underverk. En hel serie av sådana äger rum; hjältinnan Sarah blir troende, därför att hon som tvåårig döpts i hemlighet, Bendrix möter Sarahs mor i ett avgörande ögonblick, ett barn tillfrisknar under märkvärdiga omständigheter, ett vanställdt födelsemärke försvinner. I någon mån kan Greene sägas blanda bort korten genom att låta Bendrix tala om möjligheten av naturliga förklaringar, men det är uppenbart att underverken är avsedda att tas på allvar åtminstone av dem som är sinnade att så göra. Det är inte förvånande att den systematiska fabrikationen av underverk av kritiken ansetts fläcka den i andra delar lysande romanen, ej heller att Greene anklagats för att genom dessa metoder vilja undertrycka de tvivel som yppats om djupet och allvaret i hans katolicism.

Då "I sista rummet" gavs för första gången i höstas i Stockholm angreps den starkt katolska tendensen och alldeles särskilt antydningen om ett underverk: då den unga flickan Rose begick självmord — med nåd vunnen genom de före döden rabblade böneorden — skulle den fruktan som behärskade familjen Browne ha besegrats. Att det här var fråga om ett underverk syntes framgå av slutscenen: psykologen Dennis begär att Gud genom ett tecken skall markera sin existens, och strax därefter kommer Teresa Browne med sina sängkläder in i det rum där Rose dött; skräcken för att leva i ett rum dit döden kommit är alltså borta. Denna tanke underströks av regin. Då Teresa faller slutorden i stycket — "när jag skall somna in för alltid, kan jag inte göra det i något bättre rum än det där Rose dog" — ger fader Browne Dennis en blick som tydligen avser att säga att "här har vi tecknet".

Dorothea Tutin som Rose och Eric Portman som fader Browne i "The Living Room" ("I sista rummet") på Wyndhamteatern i London.

begagnade Greene Stockholms kritik och publik som försökkaniner? Säkert är att han sökte bemöta anklagelserna för katolsk propaganda och att han i samband med premiären tänkte sig möjligheten att ändra stycket så att dessa anklagelser skulle avväjas. Resultatet av de erfarenheter Greene vunnit i Stockholm kan man nu studera i pjäsens engelska upplaga, "The Living Room", och på Wyndhamteatern i London.

De ändringar som gjorts i stycket är ganska omfattande vad några av de centrala scenerna beträffar. I en del fall gäller det förbättringar utan betydelse för konstruktion och tendens: förkortningar, mera precisa formuleringar. I andra fall har nyanseringen skärpts; särskilt tycks mig konflikten mellan de tre syskonen Browne framträdare klarare. Det mest slående är emellertid att den katolska linjen, om också fortfarande tydlig, har modererats. Detta gäller särskilt de partier som berör vad som i den svenska versionen tycktes vara ett underverk. I Stockholm förbereddes underverket genom att fader Browne i början av andra aktens första scen läser några stycken ur en religiös skrift. "Medan det mänskliga redskapet gör vad det kan för att tillfoga skada, begagnar sig Gud, i vars händer det utför sitt verk, av själva dess onda vilja", det är en huvudpunkt i det upplästa. I Londonversionen är detta ersatt av ett par verser av allmänt andlig, men föga sägande art. I slutscenen finns i den engelska texten ingen antydning om tecken från Guds sida, och Teresas inflyttning i det rum där Rose dött förlorar därigenom i varje fall sin karaktär av markerat underverk. Det kan sägas att styckets poäng härigenom suddas bort. Å andra sidan försvinner — eller åtminstone döljes — den på en gång barocka och stötande tanken att Gud skulle ha låtit Rose dö för att systrarna Browne skulle befrias från patologisk dödsfruktan.

Såvitt jag förstår spelades stycket i Stockholm så att de katolska dragen framhävdes, medan i London varje försök i denna riktning saknas; därför blir skillnaden mellan Greenes båda versioner än större då man ser pjäsen än då man läser den. I Stockholm var över huvud det överraskande, extrema, om man så vill dramatiska mera understruket än i London. Då fader Browne till Dennis säger att Rose kanske i honom ser ett faderssubstitut hoppar Dennis baklänges som om han fått ett slag; i London tar Dennis repliken, som för en psykoanalytiker inte bör vara alltför

förbluffande, med stor fattning. Scenen mellan de båda systerarna Browne då Helena suggererar Teresa att känna sig sjuk, blev i Stockholm satanisk; i London mildrades Helena till omedveten maktlystnad och elakhet. En småsak av samma art är att besöken i toalettrummet i Stockholm framhävdes genom energiska spolningar på w. c., trots att enligt även den svenska versionen av pjäsen man blott skall höra "ljudet av vatten, som rinner ur ett handfat".

Med vad här berörts sammanhänger antagligen att i England någon kritik av pjäsens ka-

tolska tendenser inte — efter vad jag kunnat finna — framkommit. Kritikerna har, liksom i Sverige, varit högst onese; några talar om stor dramatik, medan t. ex. T. C. Worsley i The New Statesman finner skådespelet totalt misslyckat, men någon reaktion av den art som gjorde stycket till en sensation i Stockholm har inte framträtt. För min del instämde jag i Stockholm i det hela i Ebbe Lindes fördomande; efter att ha sett pjäsen i London tror jag att det här — trots alla invändningar från skilda synpunkter — är fråga om ett betydande skådespel.

HERBERT TINGSTEN

Kungen har i febrilt nit

trugat på förre talmannen Sävström en Serafimerorden; hr Sävström, känd för sin hygglighet, kunde inte stå emot trugningen. Spelet har hos några känsliga själar väckt rörelse; de flesta finner väl att båda kontrahenterna gjort sig en smula löjliga. Man påminns om ett par i sin kärnfriska enfald typiska versrader från den gamla goda tiden.

Det svenska folket är gott i sin innersta rot, går man det till mötes, kommer det emot.

Kungen har gått folket i hr Sävströms gestalt till mötes och funnit det "gott i sin innersta rot".

Den efterföljande diskussionen om socialdemokraternas ställning till ordensväsendet verkar onödig; hur välsinnat partiet än har blivit, får man väl anta att denna episod snarare tjänar som avskräckande än lockande exempel. Mera avseende förtjänar debatten om hr Sävströms pension, särskilt sedan förre talmannen själv — anspråklös av naturen, men stimulerad av vad som skett — erinrat om att han bett om påökning. Hr Sävström är bättre belönad med en anständig inkomst än med stjärna, vapen och Serafimeringning.

Franco har fått en försvarare

i överste Willy Kleen, som i Vecko-Journalen framför en rad alltför väl kända fascistiska propagandateser. Valet före Francoupproret var inte demokratiskt, skriver hr Kleen; det framgår av att folkfronten fick majoritet i parlamentet trots en minoritet av rösterna. Sifferuppgifterna är riktiga, men slutsatsen är falsk; valutgången berodde på att folkfronten slöt sig samman till en valkartell, medan motståndarna var splittrade, och dispro-

portionen mellan röster och mandat har många motsvarigheter vid demokratiska val. Att högern satt vid makten då valen ägde rum och att påtryckningar med säkerhet främst kom från det hållet nämnes inte.

Fortsättningen är ännu värre. Francos uppror beskrivs som en reaktion mot "de rödas" våldsdåd, och det antyds att han snart skulle ha segrat om inte regeringen fått hjälp från Ryssland och Frankrike; förhållandet var tvärtom att Franco med säkerhet skulle ha blivit slagen om han inte stötts av Hitlers flygare, Mussolinis "frivilliga" och de marockanska legotrupperna; den hjälp regeringen fick från utlandet var jämförelsevis obetydlig. Folkfronten beskrivs som en samling mördare och våldtäktsmän med kommunistisk inspiration; hr Kleen tycks inte veta att den regering som satt vid upporets utbrott saknade både kommunistiska och socialistiska inslag. Fruktsvärda död begicks på båda sidorna, det är ostridigt, men det är inte den saken det här gäller.

Denna komprometterande artikel av en person som sannoligen inte varit känd för totalitära sympatier har sin förklaring i sex månaders Spanienresa. Överste Kleen tycks tro att han därmed blivit kunnigare av spansk historia — han har inte besinnat att folk kan vistas ett långt liv i ett land med bevarande av total okunighet om dess historia och politik. Om hr Kleen använt en bråkdel av restiden till läsning av statsvetenskaplig litteratur, skulle han inte ha fallit offer för denna grova Franco-propaganda.